

Joaquim Molas o la construcció d'una nova tradició literària

MANUEL LLANAS
JOSEP M. MUÑOZ

Joaquim Molas i Batllori, nascut a Barcelona un setembre d'ara fa setanta anys, es jubila aquest mes com a catedràtic de literatura catalana contemporània de la Universitat de Barcelona. Amb aquest motiu, L'Avenç ha volgut mantenir-hi una conversa per repassar la trajectòria professional d'aquest historiador de la literatura, deixeble, entre altres, de Jordi Rubió, de Martí de Riquer i de Jaume Vicens Vives i mestre, al mateix temps, d'una nodrida nòmina d'historiadors, crítics i teòrics de la literatura, entre els quals, molt particularment, els que s'han agrupat entorn de la revista Els Marges. La seva influència com a crític i historiador ha estat decisiva i s'ha centrat en dos aspectes: el seu paper com a crític militant a favor d'una literatura com la de l'entorn europeu als anys seixanta i setanta, i el seu protagonisme com a historiador de la cultura catalana.

Joaquim Molas ha estat professor als Estudis Universitaris Catalans (1961-1972), a la Universitat Autònoma de Barcelona (1971-1982) i a la Universitat de Barcelona (1982-2000). Membre de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, ha dirigit les col·leccions antològiques de textos *Antologia catalana* (1965-1984) i *Les millors obres de la literatura catalana* (MOLC, 1978-1984 i 1994-1996), un autèntic cànion de la literatura catalana de tots els temps, i els últims volums, dedicats als segles XIX i XX, de la *Història de la literatura catalana* (1986-1988) que havien iniciat anys abans Martí de Riquer i Antoni Comas. Ha publicat, entre altres obres, *Poesia catalana del segle XX* (amb Josep M. Castellet, 1963), *La literatura catalana d'avantguarda, 1916-1938* (1983) i les quatre col·leccions d'estudis i assaigs aplegats en els dos volums d'*Obra crítica* (1995, 1999).

L'entrevista amb Joaquim Molas té lloc a casa seva, un pis burgès de l'Eixample que, segons diu, era de la família de la seva dona. En arribar-hi, comentem alguns dels mobles i obres d'art que hi té. Molas s'afanya, però, a precisar els seus orígens populars. A propòsit, li fem explicar una anècdota del pare Batllori, que ens conta així: «Érem al palmerar d'Elx, i el pare Batllori, en un apart, em preguntà: "Escolteu, vós sou descendent de l'armador d'Alfons el Magnànim?" "No, pare Batllori", li vaig contestar, "jo sóc descendent d'un mataporcs d'Esplugues". I el pare Batllori va exclamar: "Ah, així no som parents!"».

– És veritat, el meu avi i el meu besavi per part Batllori eren mataporcs d'Esplugues. El meu besavi completava el sou treballant a l'hort, i el meu avi treballant en una fàbrica de sifons.

– Parlem una mica, doncs, d'aquests antecedents familiars.

– L'ambient familiar era un ambient popular, de barri; era un ambient catalanista, i a més a més, liberal. Estic intentant definir un sector determinat: el meu pare votava Esquerra Republicana de Catalunya i a casa es llegia *La Humanitat*. Era un ambient més o menys il·lustrat, més o menys viatjat, més o menys llegit. La meua tia Joaquina, per exemple, va seguir tota la Guerra Civil amb un gran mapa a la paret, i amb unes agulles anava marcant els fronts de guerra. I després va fer el mateix amb la Guerra Mundial. Per tant, vol dir que eren gent globalment preocupada, interessada.

– T'has referit en diverses ocasions a la influència en la teva família de la figura del teu avi, un obrer il·lustrat i catalanista.

– El meu avi, l'avi Emili Molas, no el vaig arribar a conèixer perquè va morir l'any 1918, però a casa era tot un mite. Treballava de capataç, o una cosa així, a la casa Rigalt, Granell i Cia., un taller especialitzat en la construcció de grans vitralls. Anava amb espadenyes i només es posava sabates el diumenge. Eren gent de barri, arreglada.

– De quin barri?

– Era un barri que en dèiem, i que jo encara en dic, el Poblet. Que és exactament el que ara en diuen de la Sagrada Família, i que han lligat, dissortadament, amb l'Eixample. Era un grup de cases que es va anar fent entre Sant Martí de Provençals i Barcelona, i llavors era un poblet, que limitava amb el carrer de la Marina, el passeig de Sant Joan, i del carrer de la Indústria fins a la Gran Via, aproximadament. Va anar creixent i es va confondre, d'una banda, amb Barcelona i, de l'altra, amb el Clot.

Tornant al meu avi, era un home molt aficionat a la música. Va quedar orfe molt aviat, a set anys, i per tant va haver d'aprendre a llegir i escriure pel seu compte, perquè des dels set anys que treballava, d'aprenent. Era molt aficionat al teatre, a la poesia i a la música, fins al punt que als seus dos fills, la meva tia i el meu pare, els va fer estudiar música. El meu pare va ser un músic professional, molt aficionat al teatre i a la literatura en general. De fet, a la postguerra, per raons polítiques, havia de procurar que el veiessin el menys possible, perquè, durant la República, havia estat president de la Federació de Sindicats de Músics de Catalunya. La guerra el va agafar a Mallorca i quan va tornar es va trobar que era un vençut. Ell havia de viatjar molt, primer per raons polítiques, després per raons professionals. I al llarg dels viatges comprava molta literatura de consum, i moltes revistes. Per exemple, jo tinc tota *La Estafeta Literaria*, perquè ell la comprava i, com que a mi ja m'agradava llegir, me l'enviava a casa. I comprava moltes novel·les, de *Novelas y cuentos*, moltes novel·les de Victor Hugo i de Gómez de la Serna. Durant els viatges m'escribia cartes, que conservo, on m'explicava el que havia viscut i el que havia llegit. Quan era aquí parlava molt dels seus records. Havia estat amic de Ventura Gassol, de Puig i Ferrer... i m'explicava coses d'aquesta mena. Per això sempre he dit que em van influir molt la guerra i la immediata postguerra, i l'ambient familiar. De fet, jo no vaig haver de fer cap conversió, vaig anar fent d'una forma natural el que veia que es feia en la meva família i en el meu barri.

– He llegit algunes vegades que alguns temes d'estudis teus, com les avantguardes o com Verdaguier, significaven de fet un retorn a les arrels familiars.

– A casa meva teníem una bona biblioteca, començada pel meu avi, i continuada pel meu pare. A casa vaig trobar números d'*hèlix*, de *l'Amic de les Arts* –el famós número 31 hi era–, dos volums de *L'Avenç*, quasi tota l'edició groga de Verdaguier, les obres completes de Maragall de la casa Gili... Els estius, quan em quedava més o menys sol –perquè els meus amics d'escola se n'anaven fora de Barcelona–, me'ls passava llegint. I llegia el que tenia a casa. A poc a poc he anat recuperant això com a matèria d'estudi –al costat de tot el que vivia a l'institut i al carrer, que era el futbol, el «rascayú» i tot això. En un moment determinat vaig haver de prescindir-ne perquè no es portava. Però, a poc a poc, ho vaig anar posant en el centre del meu interès, i vaig anar recuperant-ho. Els cuplets, per exemple. La meva mare ens adormia, a mi i al meu germà, amb cuplets. Per tant, són coses que has viscut de petit. Per

Joaquim Molas és membre de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

exemple, a mi m'ha agradat sempre molt la Sagrada Família, el Park Güell i el Palau de la Música. I recordo una discussió amb Carles Riba, en què ell em va dir: «Però escolti, a vostè aquells ous ferrats del Palau de la Música li agraden?». Què havia de dir-li, a en Riba!

Tot això són les meves vivències de petit. La Sagrada Família era l'eix del barri, i a casa meva hi havia una autèntica devoció per Gaudí, que ells coneixien com la persona que feia la Sagrada Família. I anaven allà a missa, i hi trobaven el senyor Gaudí –a casa era el senyor Gaudí–. Una de les primeres coses que va fer la meva tia va ser portar-me al lloc on el tramvia l'havia esclafat. Això era l'ambient, popular i de barri, però amb una punta d'il·lustració vinguda per la música i la literatura.

– Tu, que vas néixer el 1930, has escrit que «el principi va ser la guerra». Com la vas viure?

– La guerra la vaig viure amb la passió que es pot viure quan tens 5 anys quan comença i 8 quan s'acaba. Però això et fa prendre una consciència que normalment els nens d'aquesta edat no tenen. A mi els Reis se'm van acabar quan tenia 5 anys, després ja no he tingut mai més Reis. I després hi havia els bombardejors. Se'm va morir un germà durant la guerra; això ens va afectar molt i vam convertir aquest germà en una mena de referent constant. Recordo força bé els dies 19, 20 i 21 de juliol. Va ser un xoc: el meu pare se n'havia anat a treballar a Mallorca, la meva tia se n'havia anat amb tot el menjar a Montcada i Reixac –d'on era la família de la meva àvia Molas, i on anàvem a passar uns dies–. El 19 de juliol, quan ens vam

llevar per anar a buscar el tren, ens vam trobar que tot era un desert, vam veure la fumera de l'església que teníem al davant, cotxes que passaven amb les banderes de la CNT i la FAI, trets, ràfegues... I no teníem res per menjar. Vam sortir la meva mare i jo, i vam aconseguir d'arribar mig amagats fins a la carnisseria de la cantonada, on ens van proporcionar un mínim per fer bullir l'olla.

D'altra banda, haver viscut una infantesa amb una guerra, fa que tinguis uns flaixos que després l'estudi global et permet de situar. Recordo molt un dia que havíem anat amb la meva mare a comprar a la Gran Via, i de sobte veiem un tanc que baixa, i tothom amagant-se. Era, després ho he sabut, el maig del 1937. Un altre record: a casa n'havíem parlat molt, perquè la meva tia i jo havíem anat a un enterrament il·lustre, massiu, d'un personatge molt important. La meva tia sempre havia dit que era el de Durruti, i jo sempre ho havia repetit, fins que, amb un llibre d'història a la mà, vaig veure que no coincidia l'itinerari de l'enterrament del Durruti amb l'itinerari que nosaltres havíem fet, i llavors vaig descobrir que era l'enterrament de Sesé –i per tant, també, del maig del 1937–. Això et permet situar les coses.

– **I de la derrota, què en recordes?**

– Del 26 de gener, en tinc dos o tres records molt forts. Un d'ells, que vam assaltar uns magatzems que hi havia al costat de casa. Un magatzem on hi havia menjar, grans bidons d'oli i arròs. I un altre, al carrer Aragó, que era de deixalles dels bombardejos, i hi havia roba, sabates, i altres coses. Vam agafar unes troques de llana, i jo hi vaig perdre una sabata. I recordo molt bé l'èxode, perquè una part va passar per davant de casa. Vivíem a Consell de Cent amb Roger de Flor, i era una de les sortides cap a França. Recordo els carros, amb la gent al darrera, els cotxes atrotinats, gent cansada, fotuda. I els avions, planejant per damunt dels terrats.

I un altre: la meva tia treballava de modista a El Siglo, uns magatzems avui desapareguts –famosos perquè es van incendiar el 1934– i que eren a la Rambla, just davant del Sepu, i que després els van reconstruir al carrer Pelai. Ella treballava a confecció, durant la guerra, i els tallers eren al carrer Trafalgar. Els havien obligat a portar la pròpia màquina de cosir. La meva mare, que també era modista, com la meva tia, havia entrat també en un taller de confecció de roba, de roba destinada a l'exèrcit, i també l'havien obligat a portar la màquina de cosir. El 27 o 28 de gener, amb tota la ciutat deserta i ocupada pels soldats, vam anar amb la meva tia i la meva mare i dues amigues seves a buscar les màquines. Recordo pujant des dels carrers d'en Xuclà i de Trafalgar fins a la plaça de Tetuan, arrossegant les màquines entre piles de paper que crema-ven, i amb la por que es pensessin que les havies robades... Són aquelles imatges que et queden molt marcades. En canvi, de l'1 d'abril, no en recordo res. Del 26 de gener a l'1 d'abril per a mi es divideix en dues parts. Una a Barcelona. La meva tia anava a cobrar a El Siglo, al carrer Pelai, i li van pagar amb moneda «roja», republicana, els dos o tres mesos últims: per tant, vam quedar absolutament a les escapces. I vam haver de passar per la plaça de Cata-

lunya, aleshores Plaza del Ejército Español. Allà hi havia la missa solemne, el que després he identificat com a missa solemne, amb tot de moros. A la meva mare ja no li van pagar, perquè era un taller de guerra. Quan vam anar a Mallorca, allò ja era una altra cosa, un altre món. Jo vaig viure el final de la mateixa guerra, però en dos mons molt diferents.

– **A finals dels anys quaranta entres a la universitat.**

Quin era l'ambient que hi vas trobar? Quins mestres hi vas tenir?

– Jo estudio del 1948 al 1953. Quan entro a la universitat, encara era molt viu el record de les dues guerres. No s'havia recuperat de la Guerra Civil, i la Guerra Mundial, no cal dir-ho, era encara molt viva.

La meva formació la vaig fer a dues o tres bandes. Del batxillerat, que vaig fer a l'Institut Balmes, recordo tres professors que vaig tenir, excepcionals, a Lletres: en Santiago Olives i Canal, de grec; en Joaquim Carreras i Artau, de filosofia; i en Guillem Díaz-Plaja, de literatura. De tots tres en vaig aprendre molt. A la Universitat, vaig tenir un professor diguem-ne fix, que va ser en Martí de Riquer, i un altre que no era fix, perquè jo feia Romàniques, que era en Jaume Vicens Vives. Amb en Vicens Vives vaig tenir molta relació perquè al nostre curs venia una cunyada seva, Glòria Rahola i d'Espona. Ella ens va introduir en el món de Vicens, que acabava d'arribar de Saragossa i tenia molt d'interès a aplegar gent. En Vicens va fer per nosaltres una gestió que no li hem agraït prou: ens van agafar la policia perquè fèiem una revista clandestina que es deia *Curial*, i aleshores en Vicens, pel seu compte, va demanar al director general, Joaquín Pérez Villanueva, que no se'ns multés i que ens permetessin continuar fent la revista. Però no va tenir cap mena d'èxit: ens van multar i la revista no va continuar.

En Vicens ens va posar a l'Antoni Comas i a mi a l'*Índice histórico español*. Nosaltres fèiem aleshores cinquè curs, i vam anar a totes les reunions: primer en allò que en deien l'*auleta*, a la Universitat, i després a Teide, o a casa d'ell. Eren unes reunions en les quals un aprenia moltes coses. Hi havia en David Romano, en Joan Mercader –que ens va influir molt a tots, i a mi particularment–, en Joan Reglà, en Jordi Nadal, en Jordi Rubió i Lois, en Manuel Riu, en Ramon Gubern... És a dir, era el grup dels grans, que eren en Mercader i en Reglà, i després dos cursos abans que el nostre, que eren en Riu, en Rubió, en Nadal, i després nosaltres que encara estudiàvem. Aquests som els que vam començar l'*Índice histórico español*. I òbviament, en Vicens, a mi particularment, em va ensenyar un mètode. Si en Riquer em va ensenyar el mètode filològic, molt dur, en Vicens em va ensenyar el mètode històric. No solament amb les converses, sinó també a través de dos o tres llibres que van sortir en aquell moment i que van tenir una enorme repercussió, i que eren l'*Aproximación a la historia de España*, la *Notícia de Catalunya* i, sobretot, *Industrials i polítics*.

Però la formació la vaig fer no només a la universitat, sinó també fora de la universitat. Vaig tenir la sort d'anar a petar als Estudis Universitaris Catalans, on vaig conèixer Jordi

Rubió i Balaguer –el qual em va acabar de confirmar el mètode, entre altres raons perquè en Vicens devia molt a Rubió, metodològicament– i Ferran Soldevila. Ferran Soldevila sobretot per amistat personal, però també per alguns temes: ell em donava una visió molt cosmopolita de les coses, que en Rubió no em donava –en Rubió era més dur, en Soldevila era més poeta–. Aleshores els Estudis Universitaris Catalans em van portar a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, on vaig conèixer l'Aramon, que és el que em va enviar fora, a fer de lector a Liverpool. I de fora de la universitat, la segona anella en la meua formació va ser Josep M. de Casacuberta, que em va ensenyar a treballar, materialment.

De tota manera, la formació no va ser només en aquests terrenys. Cal tenir en compte la situació: l'ensenyament rarament et donava el que tu li demanaves, almenys tot el que tu li demanaves, sobretot políticament. Nosaltres ens vam formar visitant alguns dels grans escriptors d'abans de la guerra, sobretot els tres que per a tots nosaltres han quedat com a mites: en Riba, en Foix i l'Espru. En Pere Quart el vaig conèixer al Bompiani, que era una obra que dirigia en Riquer. Allà vaig lligar molt amb en Pere Quart, i ell em va explicar unes coses que ni en Riba, ni en Foix ni l'Espru, i no cal dir els altres, no m'explicaven, que era la Guerra Civil. I de fet, el que explicava Pere Quart era el mateix que m'explicaven a casa, o que jo havia viscut. L'únic que un era al nivell dels savis, i l'altre al nivell de barri. Però totes les preguntes que et feies de la Guerra Civil, en Riba rarament te les contestava, en Foix tampoc, i l'Espru tampoc. En Vicens va començar, però en Vicens anava més per altres coses. El que realment m'ho va explicar va ser Pere Quart.

M'adono que us he fet una dissecció de la meua formació, que no l'havia feta mai!

– Qui tenies com a companys d'estudis?

– Eren els de Lletres i els de Dret, perquè anàvem junts. Érem pocs. Al meu curs, de tot Filosofia i Lletres del districte universitari de Catalunya i Balears, érem noranta. I a Dret devien ser cent cinquanta. Ens trobàvem al Pati de Lletres i ens vam anar ajuntant per afinitats ideològiques. Vam tenir dos nuclis d'atracció. Un d'ells va ser la revista *Curial*, que va despertar altres revistes, que es deien *Forum* (a Dret), *Ictini* (a l'Escola Industrial). I després l'*Antologia Poètica Universitària*, que de seguida es va fondre amb l'anterior. A la universitat vam coincidir el gruix de la nostra generació, perquè quan en Jordi Nadal o en Germà Colom acabaven, nosaltres estàvem a tercer curs, l'Arseni Pacheco i en Joan Veny a segon, i en Josep Fontana i l'Enric Lluch a primer. Per tant, vam tenir unes experiències relativament semblants. A més, com que tots ens vam quedar d'ajudants, i després d'encarregats de curs, vol dir que ens vam continuar tractant un cop acabada la carrera, amb la particularitat que amb alguns d'ells ens veiem a l'*Índice histórico español* i amb d'altres ens veiem a la Societat Catalana d'Estudis Històrics o als Estudis Universitaris Catalans. Allà, als Estudis Universitaris, encara vaig aconseguir en Max Cahner, perquè com que eren classes lliures i cada any canviaven de tema, podies anar-hi el

El portà i humanista Carles Riba i Bracons, ajuntat deslligat per Joan Ramon Muga, com un dels grans escriptors d'abans de la guerra. Entre les seves obres destaquen: *les Elogies de Ferruàdi* i *els Atomes*.

temps que volguessis, fins que la feina realment no et permetia d'anar-hi.

– Tot i que les teves primeres recerques s'orienten cap a la literatura medieval, aviat et decantes, en el tombant dels anys cinquanta i seixanta, cap a la literatura contemporània. Per què?

– El món medieval em deixava insatisfet, perquè no era el món que jo vivia, que era el que realment m'interessava. I això feia que sempre ho deixés per a l'endemà, i aquest demà a vegades no arribava. També era per aquestes amistats que tenia, perquè en Rubió era medievalista però a mi gairebé sempre em parlava del XIX. I en Vicens, no cal dir-ho, sempre parlava del XIX. A les reunions que teníem em a l'*Índice*, a casa seva, es parlava bàsicament de bibliografia, però quan es produïa una conversa lligada, era sempre sobre temes contemporanis i, a vegades, polítics. Això és el que em va portar a decantar-me pel XIX i XX. És a dir, en el fons era explicar-me a mi mateix. A mi en Bernal Metge ja em semblava bé, però no em deia res. En canvi, en Rubió i Ors o en Millà i Fontanals parlaven de coses sense les quals sabia que jo no seria el que era.

– Aquesta és, a més, una conjuntura històrica particularment interessant. El 1960 s'ha mort en Riba, i en Vicens, i la gent més jove us trobeu al davant, amb una certa responsabilitat de reconstruir el panorama.

– Nosaltres, més ben dit, jo –parlaré de mi per no comprometre ningú més– quan entro en aquest món, em trobo que la gent encara viu tancada a casa seva. El cop del 1939 ha estat fort, i s'han tancat per resistir. Han fet una política de resistència: recuperar part del públic –però el vell–, premis literaris... I nosaltres diem: «Bé, amb això no es va enlloc. O sortim d'aquí o estem perduts». I aleshores és quan es planteja el gran tema: d'una banda, aquells que diuen que només català, i aquells altres –com Pla– que diuen: «No, parlem de Catalunya, encara que sigui en castellà». Que és la política d'en Vicens, i la d'en Rubió també, no ens enganyem. Aleshores nosaltres ens plante-

«En Fontana i en Nadal, partien d'en Vicens [a l'hora de començar a explicar la història contemporània]. Jo no partia de ningú. En Rubió s'atura a mitjan XIX, i a mi el que m'interessava més era la segona part del XIX. Per a la literatura contemporània, vaig haver d'anar lligant el que m'havien explicat en Foix, en Riba, en Pere Quart, l'Espriu. I per tant havia d'anar contra els gustos de tots ells. Jo començo amb els seus gustos, i després haig d'anar lluitant contra els seus gustos, en el sentit que són gustos programàtics, i si jo intento de fer una història de la literatura, no puc ser programàtic –i no n'he estat mai, encara que diguin el contrari–. Sí que ho he estat com a crític militant, però mai com a historiador»

gem aquest problema: «O sortim al carrer» –que és la famosa frase que vam fer córrer– «o aquí morim d'asfíxia». Llavors vam coincidir amb en Joan Fuster, en Josep M. Castellet, tota una sèrie de gent. Altres no: per exemple, jo havia tingut fortes discussions amb en Triadú, per això, perquè ell em deia que no. I jo li deia: «Escolta, si he de fer un article en castellà, el faré, perquè amb això jo no traeixo res». «O és que en Pla...» «Pla ha fet tant per Catalunya com tots vosaltres, perquè és qui ha anat explicant a la gent anònima Maragall, Rusiñol, el país...». Aquest és el canvi que es produeix a finals dels cinquanta i principis del seixanta: és l'intent de sortir d'aquest món que s'estava asfixiant, perquè allò havia estat molt positiu als quaranta, i en part als cinquanta, però a finals dels cinquanta i començaments dels seixanta, ja no ho era. És que abans no se'n parlava, de la guerra. Era tabú. I és que va ser gros, per a molta gent va ser molt gros. Per a d'altres, menys, aquesta és la veritat. S'havien fet una idea que se'ls ensorra. Quina Catalunya podien pensar? Per a molts, Catalunya eren els *rajos*: tots els que van sofrir persecució religiosa, persecució econòmica, persecució ideològica. Companys era el culpable: sense veure que, pobre home, va fer tot el que va poder. Què hauria fet un altre en el seu lloc? D'això me'n vaig començar a adonar

en unes reunions clandestines que hi va haver a l'Ametlla del Vallès, quan ens van convocar un sector de la burgesia a un sector d'intel·lectuals més o menys esquerranosos, a casa d'en Fèlix Millet. Jo vaig tenir amb ell, en Millet, una conversa de tu a tu en un moment de descans, i li vaig demanar per què se n'havia anat a Burgos. I em va dir: «Miri, li seré franc, perquè dos dies després d'haver-me'n anat de Barcelona em venien a buscar per afusellar-me». Això ho entenc. «I per què no es va quedar a França com en Puig i Cadafalch?» «Doncs, miri, perquè vaig pensar que estava més a prop de casa meva anant a Burgos que quedant-me a França. Però li asseguro que a les vint-i-quatre hores vaig adonar-me que m'havia equivocat». «I per què no se'n va anar?» «Perquè ja no vaig poder». Això em va fer reflexionar: què hauria fet jo en el seu lloc? Perquè ara és molt fàcil repartir credencials. I que consti que hi va haver molta gent que se'n va anar per altres raons, però també molta perquè no va tenir més remei. Jo sempre m'he considerat vençut, però he intentat entendre les raons dels vencedors. D'un tipus determinat de vencedors: perquè n'hi va haver que van entrar amb molta prepotència i agressivitat.

– **Quan abandones la literatura medieval per la contemporània, has de començar a explicar-la pel teu compte, als Estudis Universitaris.**

– És clar, començava de zero. En Fontana i en Nadal, partien d'en Vicens. Jo no partia de ningú. En Rubió s'atura a mitjan XIX, i a mi el que m'interessava més era la segona part del XIX. Per a la literatura contemporània, vaig haver d'anar lligant el que m'havien explicat en Foix, en Riba, en Pere Quart, l'Espriu. I per tant havia d'anar contra els gustos de tots ells. Jo començo amb els seus gustos, i després haig d'anar lluitant contra els seus gustos, en el sentit que són gustos programàtics, i si jo intento de fer una història de la literatura, no puc ser programàtic –i no n'he estat mai, encara que diguin el contrari–. Sí que ho he estat com a crític militant, però mai com a historiador.

– **És un moment, doncs, no tant de reconstrucció de la cultura catalana, com de construcció d'una nova cultura.**

– Bé, es barregen les dues coses. La reconstrucció i la construcció. Fins a aquell moment hi havia hagut la resistència i l'autodefensa, hi havia hagut una certa reconstrucció a través de la Biblioteca Selecta, recuperant Alcover, Ruyra, Maragall... aquells que són ben vistos pel règim, com Verdaguier, que era capellà i *cantor de España*, o Maragall, que també era *cantor de España*, no fotem! Per què recuperen aquests? Perquè ells estan recuperant les seves arrels. Ells també es plantegen per què s'ha produït tot això, i l'Ignasi Agustí, el Pla i companyia se'n van a començament de segle. I la burgesia se'n va a començament de segle, i diu: «Tot comença aquí!». Per això hi ha les *Mario-nes Rebulls*, que tenen l'èxit que tenen, el Rusiñol, i tot plegat: això és també per a ells intentar explicar per què s'ha arribat al 1936.

En aquest sentit, hi ha unes vies de reconstrucció, però no de construcció. Nosaltres continuem la via de reconstrucció, i a la vegada construïm. Jo sempre dic que l'últim gran

moviment politicocultural d'aquest país va ser el dels anys seixanta. El Modernisme, el Noucentisme, i els anys 60: després no n'hi hagut cap. Perquè nosaltres érem amics: els que cantaven, els que feien història, els lingüistes, els literats, els artistes, tots ens sentíem implicats més o menys en el mateix joc, d'una manera o d'una altra. D'aquí ve la meva amistat amb en Guinovart, o la d'en Castellet amb en Ràfols-Casamada. I amb en Raimon i amb en Serrat... I jo puc fer la revista *Recerques* amb els d'història, i a la vegada puc fer *Els Marges*.

– I comences a construir un catàleg de la literatura catalana, gràcies a la col·lecció que tu dirigeixes a Edicions 62, l'*Antologia catalana*, que té l'ambició de ser una «vasta síntesi textual i crítica de la cultura catalana».

– Aquesta col·lecció va ser ideada per al batxillerat; per això comença amb el *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull. Va ser pensada com una mena de *Classiques Larousse*: aquesta va ser la utopia de Max Cahner i meva. I aleshores vam poder constatar de ple que no hi havia batxillerat català i que, per tant, no se'n venia ni un, i vaig anar transformant la col·lecció en una col·lecció de recuperació d'aquelles línies que havien quedat aombrades: Jaume Brossa, Josep Robrenyo... gent que havien quedat marginats per tota la cultura del Nou-cents. I els vaig anar recuperant per a un públic ampli, perquè si no la col·lecció no hauria arribat als 100 volums. I encara la vaig parar perquè vaig voler! També hi havia alguna cosa inèdita, per jugar amb la novetat, com el *Proust* d'en Maurici Serrahima, o bé obres clàssiques però que no es trobaven al mercat, com és el cas de la *Primera història d'Ester*, o de les *Elegies de Bierville*. Aquesta col·lecció va ajudar molt a divulgar, però al darrere hi havia una idea: recuperar tot allò que havia estat marginat per la cultura noucentista. Hi vaig publicar heterodoxos, gent estranya, com Marià Cubí. O altres com Pi i Margall. És tota una línia de recuperació, o de reconstrucció, d'una tradició que existia, però que com que estava lligada als sectors més populars i d'esquerra, havia quedat bandejada. Un Jeroni Zanné, Apel·les Mestres... una sèrie de gent que no eren els habituals. Per això és tan diferent aquesta col·lecció de *Les Millors Obres de la literatura Catalana* (MOLC), perquè la MOLC és una antologia.

– En aquest esforç de recuperació d'una tradició marginada i, alhora, de construcció d'una nova cultura, hi ha tot un món que coincideix a *Serra d'Or*...

– I a 62. El paper d'Edicions 62 és essencial. Mentre jo recupero aquesta tradició, en Castellet està recuperant els clàssics literaris contemporanis, que no havien sortit mai en català: Pavese, Calvino, Faulkner... Tot allò que havia anat sortint des de, diguem-ne, els anys 30 i que aquí per raons històriques no s'havia pogut traduir. Per tant, la feina de reconstrucció d'una tradició de lectors va ser bastant important. *Serra d'Or* està fent més o menys la mateixa feina, perquè, en el fons, som els mateixos: Max Cahner mana a tots dos llocs. Però *Serra d'Or* és més eclèctic, perquè, al costat meu o d'en Castellet, hi ha, compensant-nos, en Triadú o en Colomines. De fet, *Serra d'Or* és el resultat d'un joc de compensacions. En canvi, a 62 hi ha

un amo, que posa uns senyors al davant i aquests senyors fan el que volen. I ell fa el mateix amb la història, publicant Pierre Vilar a «Estudis i documents». Però la part més important és la literària: la que duu en Castellet, que és tot l'exterior, molt contemporani, i la meva, que és més de tradició històrica catalana.

– En aquest moment fas també un paper de crític militant, d'inspiració marxista, que té el primer gran esclat amb la publicació, amb Josep M. Castellet, de l'antologia *Poesia catalana del segle XX*, apareguda el 1963.

– D'entrada, crec que s'han repetit tòpics, i per part de gent que ni tan sols se l'ha mirada degudament. Aquell llibre obeeix a dos fets: primer, la voluntat de sortir de la defensa i la resistència, i d'intentar incidir en el món d'avui. Sembla mentida, però s'ha oblidat completament –suposo que intencionadament– que allò és el que es feia en aquell moment a Europa. Els grans crítics europeus, aleshores, són Lukács, Gramsci –que ja era mort, òbviament–, Aragon, Raymond Williams, Edmund Wilson, Pavese. I tots aquests fan el mateix: hi ha un moviment, que comença abans de la guerra i que certament aquí arriba tard, per raons històriques, i que és el que està fent tot un sector majoritàriament esquerranós. Nosaltres el que fem és agafar aquestes experiències, i aplicar-les aquí.

– El 1971 esdeven catedràtic de llengua i literatura catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona, una universitat nova. És a partir d'ara que tens la possibilitat de projectar el que has anat fent en els anys 60.

– Per a mi, l'Autònoma va ser la gran solució de la meua vida. No solament perquè em donava un lloc de feina, i d'una feina que a mi m'agradava, sinó també perquè em va permetre fer moltes experiències. A la universitat anglesa, jo havia après un sistema universitari, un mètode d'ensenyament, un sentit de la llibertat que ja havia començat a aplicar als Estudis Universitaris i que allà vaig poder desenvolupar. No tot el que jo hauria volgut, perquè hi havia molts obstacles, però sí que vam donar un tipus d'ensenyament diferent. I com que vam coincidir-hi en Sergi Beser, que també havia estat a Anglaterra, Francisco Rico,

Max Cahner –al centre de la fotografia– el 1982, quan era conseller de cultura de la Generalitat. L'acompanyen el llavors director del Centre Dramàtic de la Generalitat, Hermann Bonnín –a l'esquerra– i l'escriptor Albert Manent.

que havia estat als Estats Units, uns quants que teníem experiència d'un altre sistema universitari, vam aplicar-lo. No era solament la creació de plans d'estudi diferents, propis, sinó la manera com enfollàvem les coses. Allà de passar el manual s'havia acabat, fèiem llegir llibres. Quan vaig baixar a la UB, encara hi havia gent que em demanava quin manual passaria. Allà, de manuals, res: era en pla seminari, molta conversa informal amb estudiants, i convertir la lectura en el centre de les classes de literatura. El mètode partia de la llibertat de l'estudiant, en què la interpretació d'un poema pot ser tan correcta la de l'estudiant com la del professor. Perquè l'estudiant no en sap més que tu, però pot haver llegit millor que tu. I vam concentrar tot l'estudi en els llibres, vam expulsar els manuals i es va intentar quan era possible fer seminaris. Això ho havíem après també d'en Rubió, però en Rubió no ens feia parlar: ens asséiem al voltant d'una taula i ell clavava el rotllo i tu escoltàves i prenies apunts. Si algun cop se l'acudia una pregunta li podies fer, i ell te la contestava. Però ell feia història, pura, i nosaltres fèiem lectura de llibres. Fèiem una cosa mixta: fèiem uns grans panorames i després estudiàvem unes obres concretes. A més, nosaltres teníem molt de pes, moral, a la facultat i ens seguien. Jo havia fet fins i tot una cosa que anava contra els meus interessos, i era que en acabar el curs, ens reuníem i els deia als estudiants: «El curs que ve, què volen fer?» I al curs següent fèiem el curs que havíem decidit que fariem. Ara, això volia dir preparar cursos que estaven a vegades molt lluny del que tu volies.

– És en aquest context que sorgeix, l'any 1973, *Els Marges*?

– *Els Marges* no sorgeix exactament a la universitat. *Els Marges* surt de la idea que tots plegats pensem que ens falta una revista d'estudi però a la vegada també de creació. Surt en un viatge que vam fer en Josep M. Benet i Jornet i jo a Peniscola. En tornar a Barcelona, en vam parlar amb alguns, i al final van quedar dos dels Estudis Universitaris, en Benet i Jornet i en Jordi Castellanos, i dos de l'Autònoma, que ja havien acabat, l'Enric Sullà i en Josep Murgades. Vaig parlar-ne amb en Max Cahner, a ell li va semblar bé, i, per raons tècniques, hi va posar d'editora la Teresa Lloret.

Vam tenir interès a demanar el grafisme a en Jaume Vallcorba, per fer una revista d'impacte. I el grafisme de la revista va produir estralls, va ser molt innovador. Crec que ha estat una revista que ha donat, almenys durant molts anys, una idea de modernitat no solament en l'obra de creació—on ha estat molt eclectica—sinó també en el tipus d'estudi literari i lingüístic. Ha passat molts avatars, però jo diria que globalment, si hagués de sintetitzar, ha donat una idea de cosa moderna, de cosa de grup—però no de grup tancat, sinó de grup obert, on ha col·laborat tothom qui ha volgut—. En literatura hem donat a conèixer autors com Bernhard, o Kurt Schwitters. Hem donat moltes traduccions. I en el camp de la història de la literatura, de la crítica acadèmica i de la lingüística, ha fet un paper, i l'ha fet durant molts anys. Aquesta equació, de revista de grup, però de grup obert, on tothom—si té un mínim de rigor—hi pot col·laborar, crec que és un dels èxits de la revista.

– De l'Autònoma passes, el 1982, a la Universitat de Barcelona. Des d'allà, dirigeixes i coordines els últims volums, corresponents als segles XIX-XX, de la *Història de la Literatura Catalana* que havien iniciat Martí de Riquer i Antoni Comas. Per què vas optar per encarregar monografies juxtaposades, en lloc de fer-ho tu sol?

– A veure, aquí hi ha diverses coses. La primera, de tipus teòric: les històries de la literatura són pròpies de filòlegs. I jo no sóc un filòleg. No sé qui ha dit que la història de la literatura és la culminació d'una obra de filòleg. Per a mi no és cap culminació: per a mi la història literària és la reconstrucció d'un moment determinat, és a dir, la descoberta i identificació de totes les forces, les marginals incloses, que la conformen. O un manual. Però jo de manual no m'he volgut fer mai cap—ara potser en faré un, sobre el segle XIX, que m'ha encarregat una editorial—. Hi ha una altra qüestió: la literatura catalana moderna i contemporània ha estat, encara avui, molt mal coneguda. Només es poden fer provatures d'aproximació. En canvi hi ha especialistes de matèries concretes, que treballen amb tots els ets i uts.

Quan en Riquer em va proposar de continuar la seva *Història*, li vaig dir que no m'hi veia amb cor—no li vaig dir que no m'interessava com a gènere crític—, i que només es podia fer en equip. I en Riquer ho va acceptar. Ara, una cosa és la que tu dissenyes sobre el paper, i l'altra és la que et fa la gent. Si a mi no m'hagués tocat de fer cap capítol—i em van obligar a fer-ne—, si hagués tingut simplement la feina de coordinació, hauria pogut posar el que sé al servei dels altres. Ho vaig fer només d'una manera indirecta, és a dir, passant totes les fitxes i guions que jo tenia; però, és clar, no és el mateix. Aleshores cadascú va tractar el seu tema a la seva manera. I encara que hi ha una certa coherència, d'origen almenys, cada capítol va pel seu compte. No és una obra feta per una sola persona, encara que hi hagi una mínima tesi. Però la tesi és meua, i cadascú la fa a la seva manera. Aleshores hi ha un cert desajustament, no de qualitat, sinó de maneres de fer. És possible que avui, després de deu o vint anys, m'atrevís a fer un assaig, una mena d'*Aproximació a la història de Espanya*, en la qual no hagués de posar noms i en què pogués fer la meua interpretació o la meua síntesi. Perquè la interpretació la tinc: no la medieval, que em costaria molt, però sí a partir del segle XVI i, sobretot, el XIX i el XX. Però en aquell moment era impossible: una persona sola, que a més està fent classe, no pot dominar tots els camps. Ara, també era previsible una part de la reacció: tots aquells que es creien que es mereixien un capítol que no tenen, van protestar. Ara, jo no em podia responsabilitzar del que escrivien els altres, perquè, en el millor dels casos, només havia suggerit. Per això no he volgut fer mai més cap obra col·lectiva. D'una, el *Diccionari de literatura catalana*, en vaig sortir molt escaldat, i de la segona, aquesta *Història de la literatura*, també. I totes dues crec que estan bé: no són llibres mancats, l'esforç que es va fer per fer la *Literatura* era un esforç no diré sobrehumà, però molts dels capítols són inèdits: la novel·la realista del XIX... Tal com han anat els estudis, hi ha hagut dos o tres temes que han estat molt primats: per exemple, el

Modernisme, però hi ha coses que ningú no ha tocat. I si tu fas una obra de conjunt, les has de tocar totes.

– Cal pensar només com estava tractat Verdaguer abans de la *Literatura*...

– Verdaguer no sé si puc dir que gairebé me'l vaig inventar jo. Em refereixo a la visió crítica de conjunt, és clar.

– I vas marcar unes línies, sobretot pel que fa a la voluntat de tractar la literatura popular, la infantil i juvenil...

– Certament, això va ser d'una relativa novetat.

– ...sobretot comparat amb el tractament que té aquesta mena de literatura en els volums anteriors.

– I en les altres literatures. És a dir, hi ha un canvi metodològic importantíssim en el tractament de la literatura popular abans i després del volum setè. Després, hi ha molta informació, absolutament nova. En molts capítols, és una obra d'investigació. I es va fer en unes condicions dolentes, perquè l'editorial pressionava molt perquè complíssim els terminis. Però crec que és útil.

– Quan deies que havies sortit escaldat del *Diccionari de literatura catalana*, et referies a les polèmiques posteriors a la sortida. Hi havia gent que es queixava, que començava a comptar les ratlles dedicades a cada un... oblidant que el *Diccionari* està molt bé. I que és una cosa dels anys seixanta, a més.

– I tant. Es devia planejar el 1962 o 1963, però aleshores va fer figa l'editorial –va haver-hi aquella gran crisi del 1968-69–, jo me'n vaig anar a la universitat, i allò va quedar mort. Fins que un bon dia em va trucar en Castellet i em van dir que ho tiraven endavant, amb en Josep Massot i l'Albert Manent. I ho van acabar ells. Però a l'hora de rebre, vam rebre en Massot i jo, i més jo que en Massot. Ara bé, això de les ratlles és molt complicat, perquè no tot hom fa el que li demanes. És molt complicat fer això, entre altres raons perquè aquest país encara no és un país de professionals. Aquests llibres els fa un tipus de col·laboradors que no són els que després es dediquen a fer investigació a la universitat. Aquí els hem de fer entre tots.

– Parla'ns de la MOLC, i en concret d'aquesta idea que en la MOLC hi ha reflectit el cànon literari establert per tu. Quin balanç en fas?

– Et diré exactament com va anar: va ser en un moment determinat, cap a finals dels seixanta, que van sortir dues col·leccions castellanes de butxaca, la RTVE-Salvat i l'Aliança Editorial. Aleshores, en Max Cahner va tenir la idea de fer una col·lecció catalana de la mateixa espècie. Jo li vaig dir que a mi em semblava que era millor fer una col·lecció tancada, de 100 volums, i aprofitar després per fer una cosa diferent a la de RTVE: no una acumulació de títols, sinó una cosa pensada. Ell em va dir que li fes el projecte i jo l'hi vaig fer. Aleshores va haver-hi la crisi de l'editorial, i allò va quedar mort. A principis dels anys vuitanta, em crida en Castellet i em diu que tenen aquell projecte meu, i que ara tenen l'oportunitat de fer-lo perquè "la Caixa" els demana una col·lecció. Aleshores refaig la llista –que

Els Marges

Portada
del número
d'octubre
del 1975
de la revista
Els Marges,
dirigida per
Joaquim Molà.

és molt diferent de la primera, perquè havien passat deu o quinze anys – i comença la publicació. Inicialment es pensen que serà un desastre, comptem amb tiratges de cinc o com a màxim de vint mil exemplars, i de sobte, n'hi ha alguns que arriben a cent mil. Aleshores, en Cuyàs, que era el gerent, em va dir que tenia contractat el deute amb el públic que fossin cent números, no cent títols, i com que n'hi havia hagut alguns títols dobles, no eren exactament cent obres. Per això, un dia vaig dir al Castellet que a mi m'havien quedat coses que m'hauria agradat incloure, i aleshores vam fer una segona sèrie, també tancada, de vint-i-cinc volums. I és que m'hi faltaven obres que em recava molt haver deixat fora: Pere el Cerimoniós, Isabel de Villena... autors que hi eren inicialment però que van saltar per això dels cent volums.

A la MOLC hi és tot, hi ha tota una visió de la literatura catalana. Però és que vaig tenir la sort de poder-ho fer: la catalana és, per raons de drets d'autor, l'única literatura en què podies intentar de fer una gran antologia, destinada a un públic general; en castellà hauria estat impossible. Només em van fallar un parell o tres d'autors: més ben dit, em van fallar un parell o tres d'obres, perquè els autors hi són, però no amb les obres que hauria volgut. Amb la MOLC vaig intentar fer, doncs, una gran –vull dir vasta– antologia de la literatura catalana, en la qual prima la novel·la i, entre cometes, és «maltractada» la poesia. Des del punt de vista editorial, i també des del punt de vista polític, interessava que hi hagués més novel·la que poesia, i d'assaig hi ha tot el que hi ha. També em recava que a la primera sèrie no hi hagués l'Antoni Tàpies, per això ha sortit a la segona. N'hi ha uns quants que em va quedar mala consciència que no hi fossin.

– Hi havia alguns noms sorprenents, com el de Ramon Turró.

– És que és el més proper a l'assaig. Agafa el criteri de literatura que sempre he tingut: un criteri que sense arribar al de la Il·lustració –que és literatura tot allò escrit–, consi-

dera que és literatura tot allò on hi ha voluntat de creació, vull dir: de discurs humanístic. I aleshores vaig posar un crític: un historiador de la literatura –Milà i Fontanals, per això Rubió surt a la segona tanda–, un tipus d'historiador que tingüés una certa dimensió humanística –no merament erudita, per això no hi ha en Nicolau d'Olwer–, i algun altre historiador que va sortir per la via d'una sèrie sobre Catalunya: Rovira i Virgili, Vicens Vives, Ferrater Móra, Prat de la Riba i Almirall. El criteri era fer una cosa equilibrada, en què el contemporani no es mengés el medieval, ni el medieval els segles XVI i XVII, on tot estigués representat en el valor que penso que tenen en la visió global. Sobretot tenint sempre en compte el que passa a França, a Itàlia, a Espanya i a la Gran Bretanya, que són les literatures pròximes que coneix més.

– **Havent fet aquesta antologia, creus possible remarcar alguns elements que primin dins la nostra tradició literària?**

– Això depèn molt de les èpoques, però jo diria que si hi ha alguna cosa que prima és la correlació amb les literatures que té al voltant. Hi ha un component realista bastant important, un component europeista també bastant important, una obsessió pel propi país i per la pròpia llengua (per això a la MOLC no hi ha traduccions del castellà). A la MOLC hi ha tot allò que respon a una literatura normalment constituïda, amb Estat, sense interrupcions històriques. La col·lecció va tenir èxit, perquè responia a un criteri ampli, no sectari. Tot allò que té un mínim de pes, hi és. Ara, sense trair la realitat, perquè la realitat és la que és: no vaig intentar emmascarar-la. I la prova és que continua venent-se.

– **Podem dir, doncs, que tant a través de les publicacions com de les classes has contribuït decisivament a fixar el cànon de la literatura catalana, particularment de la dels segles XIX i XX.**

– Bé, posem-nos abans d'acord sobre què és un cànon. El cànon, que jo he intentat d'establir amb moltes provatures

i rectificacions, no és sinó un marc general de referències, amb uns intocables, uns altres que ho són menys i uns altres que són uns complements, que les altres literatures han fet al llarg dels anys i que aquí, per raons històriques, pràcticament no existia. És, per tant, una simple proposta. Res més que una proposta. I l'he fet –ho vaig explicar a Lleida en un congrés internacional– a través de les classes, als Estudis Universitaris i a l'Autònoma, i de la labor editorial: amb la *Història de la Literatura* i el *Diccionari de Literatura* i, sobretot, amb l'*Antologia Catalana* i amb la MOLC. Dins d'aquests canons, cada generació i cada individu pot «canonitzar» els autors que troba més pròxims i amb els quals s'identifica. Però si no disposes d'un marc general, no saps què has de triar. Jo, dins del cànon espanyol, trio l'Azorín, que m'agrada molt més que l'Unamuno; ara, sé que l'Unamuno és un intocable.

Pel que fa al batxillerat, vaig fer aquesta feina sent coordinador de les Proves d'Accés a la Universitat (PAAU). Amb en Ramon Pinyol, en Francesc Parcerisas i altres vaig fer unes llistes, i van quedar fixats una sèrie d'autors. Van fer provatures, i s'aparcaven els que no funcionaven. Vaig seguit, en això, el sistema universitari anglès. La llista d'autors era tancada, i cada any n'hi havia set d'obligatoris. I això permetia que a les proves es fessin les preguntes adequades. I l'adaptaves als canvis, triant cada any d'una llista àmplia allò que funcionava.

– **Aquesta darrera part de la teva activitat l'has fet ja en un context polític i cultural relativament normalitzat. Com has vist aquesta etapa de construcció de l'autonomia?**

– Jo diria que, sens dubte, ha estat molt positiva, però que en conjunt no ha satisfet les expectatives que alguns ens havíem fet. I caldria analitzar-ho a fons, cosa que no s'ha fet. Crec que hi ha factors forans i factors locals. Els factors forans: el canvi que s'ha produït en el món aquests últims anys –per exemple el procés de descolonització política, però no econòmica–, la pèrdua del paper hegemònic d'Europa i l'americanització constant, la caiguda i el desconcert de l'esquerra, l'evolució de les classes treballadores –que és causa de l'anterior, perquè fa que no puguis aplicar la política d'esquerra d'abans de la II Guerra Mundial–. Després, hi ha hagut la revolució tecnològica posterior al 1945 i ara ultimament la gran revolució de la informàtica. I a tot això probablement caldria afegir la revolució integrista islàmica i l'emigració islàmica a tot arreu.

Això vol dir que en conjunt s'ha produït un procés de globalització, de massificació i d'industrialització, i, per tant, de capitalisme dur, sense cap contrast (abans encara hi havia el contrast de l'URSS), i dominat per la uniformització, la burocratització i la banalització. La cultura per a tothom és una cultura descafeïnada. S'ha produït una tirania dels mitjans de comunicació, de la publicitat i del disseny. La cultura es concep com a simples píndoles dedicades a l'oci de les grans majories. Això també ha ajudat a crear un món fals, de famosos, que culmina amb el fenomen de Lady Di. Hi ha uns altres factors, locals. El primer podria ser la divisió ideològica i el buit demogràfic produïts per la guerra civil. Després, el fet que no s'hagi aconseguit de crear una vida catalana autònoma, que sigui coherent, sòlida i ope-

«[...] Si hi ha alguna cosa que prima [dins la nostra tradició literària] és la correlació amb les literatures que té al voltant. Hi ha un component realista bastant important, un component europeista també bastant important, una obsessió pel propi país i per la pròpia llengua (per això a la MOLC no hi ha traduccions del castellà). A la MOLC hi ha tot allò que respon a una literatura normalment constituïda, amb Estat, sense interrupcions històriques»

rativa. La gent pensa només en Madrid. Aquí no hi ha capacitat de decisió. La pregunta és: per què? A mi se m'acut, en primer lloc, perquè en els orígens no es va plantejar correctament el fet autònic: no es van respectar els drets històrics del País Basc o de Catalunya, sinó que es va fer un disseny que servís per a tothom. En segon lloc, la partitocràcia. I en tercer lloc, les majories absolutes, que han obligat a aliances que no et deixen moure. Crec que també hi ha un altre punt: la dimissió –o desactivació, no ho sé– de la societat civil, en el sentit que, en general, tothom vol ser funcionari. I això ha creat una mentalitat, sense capacitat de reacció. S'ha perdut, a més, la memòria històrica: la gent no sap res de la pròpia història, ni de la més recent.

I per últim, la immigració que, ara, amb l'arribada dels marroquins, durs en la defensa d'una civilització tan diferent de la nostra com la musulmana, resulta cada cop més complicada. I, probablement, això pot crear problemes. Els ha generat a França, però França és un país molt sòlid, perquè tenen De Gaulle i Napoleó al darrera, i nosaltres som molt febles. Jo no vaig voler emigrar –podia haver-me'n anat als EUA després de l'estada a Anglaterra–, perquè no volia renunciar als meus ni a la meva cultura, al meu sistema de vida. Perquè sabia que si emigrava hi havia de renunciar. L'emigració, a la llarga, comporta la renúncia a una sèrie de coses, i l'adaptació al lloc on vas. Però no a la inversa.

– **En un pla més personal, volíem saber què llegeixes, què és el que més t'interessa ara literàriament.**

– En general, llegeixo o rellegeixo poesia. I en aquest moment, llegeixo sobretot biografies, memòries i llibres d'història del segle XIX i XX, sobretot de la guerra i de la postguerra civil i mundial. Ara n'ha sortit un de magnífic, a Reus, que són les memòries d'en Xavier Amorós, que explica els anys 40 com si els visquessis. És el que m'apassiona més. En canvi, pràcticament no llegeixo novel·la.

A mi m'agradaria escriure les meves memòries, entre altres coses per explicar això que deia dels anys 60. I m'agradaria publicar sencer el meu dietari, que continuo escrivint encara que d'una manera molt intermitent. Ara, abans he d'acabar moltes coses que tinc a mitges. Vull refer el llibre de l'avantguarda. I haig d'acabar un llibre que faig amb l'Enric Bou sobre les formes, la mètrica, de l'avantguarda internacional: els francesos, els italians, i uns pocs catalans i espanyols. Tinc moltes coses per acabar i m'agradaria enllestir-les. M'han encarregat, a més, com a part d'una història de la literatura catalana en quatre o cinc volums, els dedicats a la literatura contemporània, però els vaig dir que només faria el del segle XIX. Ja hi ha prou gent que es dedica al XX. M'agradaria per organitzar així tot el XIX, perquè tinc quantitats industrials d'informació. De fet, tinc una bastant bona biblioteca de segle XIX –i una altra bona biblioteca sobre les avantguardes–.

Vull posar en solfa el dietari per publicar-lo, i, si em quedés temps i humor, potser faria les memòries. Tinc els guions fets. Del dietari, n'he publicat un tros a *Fragments de memòria* i ara potser en faré un altre petit recull, sobre el fet de la creació. Però la part íntima la vull donar en bloc. Hi predomina la reflexió sobre la cultura de Catalunya, enca-

Portada del llibre de Joaquim Molas *Fragments de memòria*, 1997.

ra que només a partir d'un moment determinat: quan van detenir el meu germà i van escorcollar l'habitació que compartíem, em va agafar por i ho vaig esquinçar tot. Van quedar només alguns fulls, que són els que he publicat, on parlava d'escriptors. Ara tota la cosa política, de la Gran Bretanya, de París i d'aquí, tot això ho vaig esquinçar per por, per por de comprometre'm i de comprometre ningú. Després m'ha sabut greu, és clar.

I és que la gent ara no se'n recorda. Les activitats polítiques secundàries com la meva han desaparegut del mapa. Jo no he estat mai a cap partit, però, per exemple, vaig estar més de deu anys sense passaport i vaig ser detingut dues vegades, una per fer la revista *Curial* i l'altra a la Caputxinada. I vaig estar a punt de ser-ho una tercera, amb motiu de l'homenatge a Rubió i Balaguer organitzat per l'SDEUB, però vaig poder fugir a temps. Primer, la policia va anar a casa de l'Oriol Bohigas, i el va detenir. La dona del Bohigas va poder avisar en Castellet, i la dona d'aquest em va avisar a mi. I tots dos ens vam amagar als Caputxins de Sarrià. També em vaig haver d'amagar quan va morir en Franco i em van amenaçar de mort. Em van trucar a les tres de la matinada, i amb una veu metàl·lica, enregistrada, em van dir: «*Si muere Franco, te matamos*». L'endemà de bon matí me'n vaig anar cames ajudeu-me a veure el Solé Barberà, i allà vaig trobar en Manuel Sacristán i en Vázquez Montalbán. Ens va dir que desapareguéssim. Me'n vaig anar a Montserrat, on vaig estar tancat, fins un dia que, pel fet que Franco continuava vivint enxufat, vaig decidir de reprendre la vida de cada dia. I, quan l'Arias Navarro va anunciar la mort per televisió, vaig tornar a refugiar-me a Montserrat. Ara, de tot aquest tipus de coses, és a dir, de la resistència real, no de la política, no se n'ha parlat. Tampoc nosaltres hem anat a posar-nos medalles, però.

– **La transició és un pacte de silenci, d'amnèsia voluntàriament assumida.**

– És clar, darrere d'això hi havia el fantasma de la Guerra Civil, i feia molta por. Vaig fer un article a l'*Avui* demanant

Molas, catedràtic de literatura catalana contemporània de la Universitat de Barcelona, ha destacat per la seva trajectòria en la crítica literària i per la seva tasca historiadora de la cultura catalana.

una candidatura de consens a les primeres eleccions autonòmiques i per poc no em fan fora del país. I així ha anat.

– Al costat d'aquest oblit polític, hi ha també una manca de referents culturals clars. Abans, quan parlàvem de *Poesia catalana del segle XX*, dèiem que hi havia uns crítics militants, i algú potser us acusava de mandarins, però fèieu una feina. I ara no hi són, i està mal vist que hi siguin; ara es predica que no hi ha cànons, que totes les «narratives» valen igual. Crec que això té uns efectes culturals...

– ...deplorables. Perquè això només passa aquí. A França, o a Madrid, existeixen els referents. El gènere detectivesc, per exemple, és un gènere de consum. I, en canvi, la gent d'aquí el vol posar en en el capítol de la «literatura» i alguns fins i tot de la «gran literatura». S'ha confós la literatura dura, ambiciosa, creadora, amb la literatura industrial. Crec que això és fruit de la banalització de què parlàvem, produïda pel predomini dels mitjans de comunicació, els quals han creat una vida pròpia. La del Toni Soler, el Buenafuente... El Quim Monzó crec que és molt bo, però, si es ven, és gràcies a pertànyer al món mediàtic. I de l'altra, hi ha el problema de l'ensenyament. Jo hi vaig intervenir en època del conseller Pujals, i no s'ha complert res del que es va pactar. Hi havia vuit crèdits obligatoris de llengua i literatura espanyola en el programa general, però aquí aquests vuit crèdits els van convertir en quatre de català i quatre de castellà: i aleshores s'ho ha quedat tot llengua. Es pensen que n'hi ha prou amb unes quantes lectures, i uns quants comentaris gramaticals. Mentre, a Espanya tenen quatre crèdits obligatoris de literatura. També hi ha una responsabilitat dels mitjans de comunicació escrits: abans publicacions tipus *Destino* o *La Vanguardia* parlaven molt de literatura, ara no en parlen. Edicions 62 era una gran editorial: abans n'he fet un gran elogi, però ara em sembla que, avui, només busca llibres que es venguin. I amb això s'oblida que en Foix feia tiratges de cent exemplars. I en Carner, de poc més. I, en canvi, són llibres que han quedat.

– Digues, doncs, quins són, al teu parer, aquests escriptors que han quedat. Quins consideres que són els grans escriptors del segle XX?

– Per a mi, els tres grans d'aquest segle són Proust, Joyce i Kafka. I amb ells, la demolició i la recerca del conjunt de les avantguardes, que han canviat substancialment el concepte de literatura. Quan parlem de cànons, parlem d'aquells autors que han produït un canvi: abans d'ells s'escribia d'una manera i després, d'una altra. Aquest és el cas de Proust, de Joyce i de Kafka. I és el cas de les avantguardes: sobretot d'Apollinaire, de Marinetti i de Breton. Al seu costat, hi ha aquells altres que són grans escriptors, però que en principi no modifiquen la marxa de la literatura: és el cas de Thomas Mann, Virginia Woolf, William Faulkner, Rilke, Paul Valéry, Pessoa, Pavese. I, si m'apures, Borges. O Yeats, i Brecht. I tants d'altres, entre ells Juan Ramón Jiménez, que és una de les meves passions, i García Lorca.

Pel que fa als escriptors catalans, diria que són: Josep Carner, Carles Riba, J.V. Foix, Salvador Espriu, Josep Pla, Mercè Rodoreda i, si vols, Llorenç Vilallonga (encara que només fos per una novel·la com *Bearn*). També hi hauria pogut posar Guerau de Liost, Pere Quart, Víctor Català, Maria Mercè Marçal o Pere Calders..., però aquests són escriptors que en principi no modifiquen com modifiquen els altres. En el fons, per a mi, els escriptors canònics són aquells escriptors que, a més de ser grans escriptors, tenen també una visió nova del món. ■

Manuel Llanas
Professor de la Universitat de Vic
Josep M. Muñoz
Director de L'Avenç

Fotografies:
Marc Coromina